

MOTIVI SPLITA U DJELIMA NJEMAČKIH I AUSTRIJSKIH SLIKARA

UDK: 75.047 (497.5 Spli) "19
75 (430+436)
Primljeno: 11. XII. 2006.
Izvorni znanstveni rad

Dr. sc. STANKO PIPLOVIĆ
Kaštelanska 2
21000 Split, HR

Na osnovi djela koja se čuvaju u ustanovama kulture u Splitu, donosi se pregled djelovanja slikara s germanskog područja u Splitu između dvaju svjetskih ratova. Slike se nalaze u Galeriji umjetnina, Sveučilišnoj knjižnici i Muzeju grada. Onamo su dospjele otkupom ili darovima s izložaba koje su se priređivane u gradu. Tema do sada nije sustavno istraživana niti postoje kritični prikazi iz tog vremena, već uglavnom prigodni osvrti u novinama.

Ključne riječi: slikarstvo, XX. stoljeće, Split

U razdoblju od dvadesetak godina između dva svjetska rata u Splitu se odvijala veoma živa kulturna aktivnost, posebno ona likovna.¹ Priređene su brojne izložbe slika i skulptura. Strani su izlagači rijetki, ali su umjetnici s njemačkoga govornog područja razmjerno dobro zastupljeni. Sve njihove prezentacije održane su u Salonu Galić, prvome u Splitu. Nalazi se još i danas u Marmontovoj ulici, u samome središtu grada. Njegov vlasnik Ivan Galić osnovao ga je godine 1924., a svečano je otvoren 31. svibnja zajedničkom izložbom Emanuela Vidovića i Anđela Uvodića. Tadašnje novine bile su pune hvale za uređenje prostorija, a građani su sa zanimanjem pratili pripreme. Na otvorenju se okupio velik broj ljudi. Među njima bili su i načelnik dr. Ivo Tartaglia, direktor Arheološkog muzeja Frane Bulić i ministar Juraj Biankini.

Govorio je povjesničar umjetnosti dr. Ivo Delalle. On je iznio historijat otvaranja Salona i njegovo kulturno značenje za Split i cijelu Dalmaciju. Naglasio je kako taj događaj znači povratak tradiciji renesansnoga i humanističkog Splita, dostojan prinos jubilarnom obilježavanju 400. godišnjice smrti oca hrvatske književnosti Marka Marulića. Tako je osnovana važna ustanova za promicanje likovnog života grada.²

Dalmacija je, kao dio Mediterana, raskošnim koloritom, ambijentima obasjanim suncem, uzburkanim morem i bujnim raslinjem privlačila domaće i strane slikare. Oni su u svojim djelima nastojali zabilježiti dio tih čudesnih ugođaja. Gradovi, sa svojim urbanim i ruralnim naslijeđem, bili su za slikare poseban izazov. Konglomerat starih crkava, ostataka moćnih utvrda i slikovitoga pučkog graditeljstva bio je neiscrpan izvor inspiracija. Split je u svemu tome imao posebno mjesto. Palača cara Dioklecijana, uske srednjovjekovne ulice i stare palače privlačili su znatiželju, ostavljali duboke dojmove, pobuđivali maštu. Ti stranci su strastveno otkrivali njegove tajne i poruke. Umjetnici su dolazili, ponovno se navraćali očarani slikovitošću i sadržajno bogatim životnim sredinama. Na platnima i papiru bilježili su ushićenje i pokazivali svoja djela želeći i na druge prenijeti snažne dojmove. Među njima su s germanskog područja Herman Ebers, Wilhelm Sauer, Dorothea Hauser, Frank Sepp, Fritz Ducker, Walter Wecus, Haus Gassebner i Rudolf Bunk.³ Radilo se o slikama u raznim tehnikama, od ulja i akvarela do krede i grafika. Nije bilo kiparskih ostvarenja, što je i shvatljivo, jer je slikare u Dalmaciji manje zaokupljao ljuski lik, psiha i animalni svijet. Ni mrtve prirode nisu zastupljene. Sva je pozornost usmjerena na posebnosti krajolika.

Prva samostalna izložba jednog umjetnika u Splitu iz država tog područja nakon Svjetskog rata priređena je godine 1926. No i ranijih godina bilo je određenih kontakata. Tako je još 1923. na izložbi kipara Dujma Penića priređenoj u Općinskoj vijećnici 3. – 13. srpnja njemački slikar iz Münchena **Hermann Ebers** izložio svoje radove. Radilo se o 19 pejzaža koji su prikazivali Split i druge dalmatinske gradove. Ebers je bio sin glasovitog književnika i egiptologa Georga Moritza. Učenik je slikara Heinricha von Zügela. Mnogo je putovao Italijom, Nizozemskoj i Francuskoj. U Parizu je proučavao moderne francuske impresioniste koji su mu bili uzorom. On je pleinairist u portretima i krajolicima. Poznat je kao dobar ilustrator. Izdavačka kuća *Goltz* u Münchenu tiskala je seriju njegovih litografija pod nazivom "Žrtva", a *Drei-Masken*

Verlag originalnu ilustraciju litografijama *Klavier-Auszug von Don Giovanni von Mozart*. Priredio je luksuzno ilustrirano izdanje *Fleger-Jahre* njemačkog književnika Jean Paula. Tada je posjetio Dalmaciju pa je plod njegova boravka prikazan na izložbi. Slike su mu imale jasni ilustrativni karakter. Vrstan je poznavalac tehnike i živih južnjačkih boja. Među izloženim pejzažima isticali su se posebno *Solinski zaljev i Poljud*.⁴

Bečkoga grafičara **Wilhelma Sauera** (Beč 1892. – Beč, 1930.) snažno se doimala Dalmacija. Još prije Prvoga svjetskog rata crtao je motive iz tog kraja. Godine 1916. objavio je u Beču mapu drvoreza. Izdanje na njemačkom jeziku *Dalmatien* ima šest listova na kojima su prikazani graditeljski spomenici i panorame Hvara, Trogira, Dubrovnika, Perasta, Šibenika i Zadra. Poseban primjerak br. 4 vlastitom je rukom otisnuo i obojio autor za Arheološki muzej u Splitu. Napravio je i izdanje *Dalmacija* s opisima na hrvatskom jeziku, koje ima sedam listova. Razlika je samo u tome što je dodan Split s motivom antičkog peristila Dioklecijanove palače. Poznata su tri takva primjerka, koje je autor poklonio kulturnim ustanovama u Splitu. Otisak br. 19 je u Gradskoj biblioteci, današnjoj Sveučilišnoj knjižnici. Primjerak br. 22 nalazi se u Galeriji umjetnina i bio je posvećen načelniku dr. Ivi Tartagli, koji je on ustupio toj ustanovi, a br. 37 je u Muzeju grada Splita. Prema izvještaju općinskom upraviteljstvu za 1920./1921. godinu knjižnica je otkupila mapu za 325 kruna.⁵

Izlagao je u Splitu 9. – 20. svibnja 1926. Tom prigodom držao je dr. Ivo Delalle kratki proslav *Strani umjetnici u Dalmaciji*. Govorio je o razdoblju od XVIII. stoljeća do najnovijih vremena. Bio je to prvi slučaj da je jedan strani umjetnik samostalno izložio radove u Splitu.⁶

Prikazano je više od 50 akvarela i crteža s motivima od Raba do Kotora, a posebno Splita i Trogira. Zapaženije slike bile su *Hvar u maslinama* i *Kapelice*. U pejzažima motivi su uglavnom iz Boke kotorske i Poljičke rivijere. Među ostalima tu su splitski motivi *Peristil*, *Krstionica* i *Srebrena vrata*. Sve su one odisale romantikom, ali umjetnik nigdje nije zapao u kič. Među posjetiteljima prvog su se dana našli ministar Juraj Biankini i don Frane Bulić te domaći kolege. Još iste večeri otkupljen je veliki broj bakroreza i akvarela. Izložbu je posjetilo blizu 300 građana. Prema Galićevoj evidenciji, prodano je čak sedamdesetak djela. Cijene pojedine slike kretale su se u rasponu od 40 do 600 dinara pa je zarađeno blizu osam hiljada dinara. Općina je kupila jednu sliku, a od privatnika najviše ih je kupio inženjer Petar Senjanović, čak pet.⁷

Sauer je bio u bliskim odnosima s novim ravnateljem Državnog arheološkog muzeja u Splitu dr. Mihovilom Abramićom, nasljednikom Frane Bulića na toj dužnosti. Napravio je i njegov ex libris. Kao predložak odabran je crtež s jedne grčke vaze iz Britanskog muzeja.⁸ U toj ustanovi nalazi se i mali katalog od pet veduta krajolika i naselja u drvorezu s naslovom *Dalmatinische Kunstenlandschaften. In memoriam W. Sauer +1930* i datumom 12. 1. 1952. U Muzeju grada Splita čuvaju se njegova djela iz Splita i okolice: *Hram Dioklecijanove palače*, 1920., *Ulica Kraj Sv. Ivana*, bez godine, *Veduta s Marjana*, 1926., *Pogled na ruševine rimskog amfiteatra u Solinu*, Beč 1926., posvećeno Mihovilu Abramiću.

U Galeriji umjetnina nalaze se slike: *Poslije rušenja Stare biskupije*, bakropis iz 1926. godine, *Amfiteatar*, suha igla papir, dar Općine Split, *Mali hram Dioklecijanove palače*, bakropis, dar dr. Ive Tartaglie.

Godine 1927. Sauer je napravio mapu malog formata *Split*. Sadrži sedam bakroreza: *Vijećnica na Narodnom trgu*, *Luka*, *Zlatna vrata Dioklecijanove palače*, *Klaustar samostana sv. Frane na obali*, *Iza Vestibula*, *Crkvice sv. Nikole na Marjanu* i *Peristil*. Ovaj posljednji crtež potpuno je jednak onome koji se čuva u Galeriji umjetnina. Jedino su prikazi nekoliko pojedinosti drukčiji. Iz toga je razvidno da je Sauer jednu obrađenu temu uz male preinake katkad opetovano koristio. Jedan primjerak mape čuva se u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu, a nekoć je bio u Gradskoj knjižnici. Na stražnjoj strani prednje korice je ex libris nekadašnjeg vlasnika dr. Josipa Rittmana, specijalista za bolesti zuba.⁹ Na njegovim donjim uglovima su slova *DH*, vjerojatno inicijali Dorotheje Hauser, koja je tih godina boravila u Splitu, bila u dobrim odnosima s liječnikom pa ga je vjerojatno ona izradila. Mapa nosi br. 28 od ukupno 30 primjeraka koliko ih je otisnuto. Neki crteži su kolorirani. Nema podatka kako je nabavljena za knjižnicu.

Od svih prikazanih umjetnika Sauer je najviše zaokupljen Splitom. Posebno su ga fascinirale njegove starine i povijesno okruženje, manje pejzaži. On je i danas na neki način prisutan u tom gradu. Nedavno je organizirana izložba u povodu stote obljetnice današnje Sveučilišne knjižnice u Splitu, koja je održana 3.-12. prosinca 2003. u palači Milesi na Trgu braće Radića. Tom je prilikom u okviru specijalnih zbirka prikazana i Sauerova mapa *Dalmacija* koja se čuva u toj ustanovi. To je zadnja javna manifestacija u gradu na kojoj se pojavilo neko njegovo djelo.¹⁰

Sauer je rođen 1892. godine u Beču, a preminuo 1930. Osim grafikom bavio se umjetničkim obrtom, posebno keramikom, a poznat je bio i po izradi ex librisa.¹¹

Slikarica **Dorothea Hauser** također je zavoljela Dalmaciju, posebno Split. Austrijanka, rođena u Grazu 1877. godine, bila je jugoslavenska državljanka. Živjela je u Vojniku kod Celja, gdje je i preminula 1946. Likovne umjetnosti počela je studirati kod Alfreda Schröttera u Grazu, koji je od 1900. do 1924. bio profesor na Državnoj umjetničkoj školi. Nastavila je kod Wilhelma von Debschitza, jednog od osnivača poznatog atelijera za primijenjenu i likovnu umjetnost u Münchenu 1922. Konačno je upotpunila znanje u Dresdenu kod profesora Karla Mediza, majstora grafike i litografije. Tako je Dorothea dobila temeljitu likovnu naobrazbu u različitim kulturnim središtima Evrope, i to u vrijeme kad se u slikarstvu javljaju mnogi smjerovi, od realizma do plenerizma, od secesije do ekspresionizma. Njezina posebna ljubav bilo je minijaturno portretno slikarstvo. Najviše je radila bojama na pločicama od bjelokosti. Druga njezina posebnost bile su male siluete izrađene na različite načine, kao crteži u tušu ili izrezane od crnog papira. Tako je nastao prikaz niza osoba, životinja, prizora iz prirode, sporta i ukrasnih inicijala. Ali kod osoba više su je zanimala fizička obilježja nego psihička stanja. Često je izlagala, na skupnim i samostalnim izložbama. Nastupila je u Zagrebu, Rotterdamu i Celju. U njezin spomen u Vojniku kod Celja je godine 1991. priređena izložba njezinih radova.¹²

Dana 14. prosinca 1927. otvorila je Dorothea izložbu u Splitu. Sastojala se od pedesetak radova, i to akvarela, minijatura i silueta. Po treći put umjetnica je posjetila taj južnjački grad koji je privlačio živopisnošću i bujnom prirodom. Na akvarelima se predstavila uglavnom prizorima s mora jakog kolorita. U minijaturama i siluetama prikazala je brojne domaće ljude, iskazavši darovitost za zapažanja osobitosti. U Galeriji umjetnina u Splitu nalaze se dva njezina škaroreza od papira na kartonu iz iste godine, a darovao ih je Ivo Tartaglia. Na njima su konture *Tartaglie* i *Gospođe*.

U početku je izložba planirana u kući Mitrovića na Zelenom trgu, današnjem Trgu braće Radić, i to u ambulanti dr. Rittmanna. Poslije je odlučeno da se slike izlože u Salonu Galić. Otvaranju su prisustvovali mnogi Splitsani, a govorila je Ecija Duboković. Izložba je zatvorena 19. prosinca. Autorica se vratila kući zbog božićnih praznika, a njezini radovi su se još neko

vrijeme mogli vidjeti u uredu *Putnika* na Peristilu.¹³ S te izložbe sačuvana su dva uspjela portreta konzervatora Frane Bulića. Jedan je rađen kao silueta od crnog papira zalijepljena na karton, a drugi u temperi na bjelokosti. Ovaj posljednji bio je opet prikazan na skupnoj izložbi u Jakopičevom paviljonu u Ljubljani 1931. godine. To je bio treći nastup članica *Kluba likovnih umjetnica* osnovanog 1926. godine u Zagrebu.¹⁴ I kasnije, 1932. i 1936. godine, Dorothea je putovala brodom duž Jadrana, uživajući u prirodnim ljepotama i slikajući.

U Dalmaciji je boravio i slikao i njemački graver i litograf **Frank Sepp** (1889.-1970.), koji je načinio mapu od 10 bakropisa primorskih gradova, među njima i Splita. Otisnuo ju je Heinrich Wetteroth u Münchenu u 30 primjeraka, na Büttenu papiru 1927. godine. Izdavač je bio Heinrich Trittler u Frankfurtu na Majni.¹⁵ Frank je studirao umjetnost u Frankfurtu i Münchenu. Prvi put je izlagao 1918. godine. Osim po gravurama poznat je i kao ilustrator knjiga, a bio je među vodećim izrađivačima ex librisa u duhu art decoa. Njegova djela danas se nalaze u mnogim privatnim i javnim zbirkama u Europi i Americi.

Mladi njemački slikar **Fritz Dücker** iz Clevea s Donje Rajne kod Düsseldorfa proveo je nekoliko mjeseci, od jeseni 1932. do travnja iduće godine, u Dalmaciji. Od 8. do 18. travnja 1933. imao je u Salonu Galić u Splitu malu izložbu svojih radova nastalih u tom razdoblju. Sastojala se od šezdesetak drvoreza, akvarela i ulja s motivima iz Splita i okolice. Među uglednim gostima prvog dana bili su donaćelnik Roko Stojanov, kao zastupnik Općine, slikar Anđeo Uvodić, od strane Galerije umjetnina Primorske banovine, njemački konzul Janković i vicekonzul Ritmann. Prisutne je pozdravio Ćiro Ćičin Šain, poznati književnik, novinar i povjesničar. On je u svom govoru istaknuo kako je umjetnik osjetio privlačnost europskog juga pa je kao vješt tehničar izrazio njegovu toplinu i vedrinu.

Najveću pozornost publike privukli su drvorezi koji su bili izloženi u maloj dvorani Galićeve galerije. Otisnuti su ručno na papiru. Među njima su zapaženi motivi brodova u luci, ulica iz starog Splita, obale Jadrana i braceri. Iste večeri brojni ljubitelji umjetnosti otkupili su veći broj listova. Cijene su bile pristupačne, od 50 do 300 dinara. Jedan je nabavio tajnik francuskog konzulata u Splitu, Bovet. Galerija umjetnina kupila je dvije slike, i to *Split s Marjana* i *Obala*. I Općina je također odlučila uzeti nekoliko otisaka. Izložba je privukla priličnu pozornost građana. Dana 12. travnja posjetio ju je književnik Ante Tresić-Pavičić, ministar u Vladi, koji je otkupio drvorez s prikazom

rimske ulice. Prema Galićevoj evidenciji prodano je 16 radova za 2000 dinara. U Galeriji umjetnina čuvaju se dva drvoreza na papiru s prikazom splitske luke. Oba su kupljena od I. Galića 1933. godine.

Dücker je bio đak umjetničkih akademija u Düsseldorfu, u Antwerpenu i Amsterdamu. Drvorezi su mu objavljivani u različitim časopisima. Ilustrirao je esperantski prijevod knjige Stephana Zweiga *Oči vječnog brata*, a spremao je knjigu bez riječi. Vrstan je bio u izradi ex librisa, koje je mnogo radio. Dücker je planirao i studijsko putovanje u unutrašnjost Hrvatske.¹⁶

Slikar **Walter von Wecus**, profesor scenske umjetnosti na akademiji u Düsseldorfu, je tijekom nekoliko godina povremeno boravio u Dalmaciji. Godine 1933. priredio je u Salonu Galić samostalnu izložbu, 12. – 22. rujna. Umjetnik se predstavio s 26 radova u temperi, masnoj kredi i olovci. Suvremeni splitski povjesničar, pjesnik i kritičar Vladimir Rismondo tom je prigodom napisao da je Wecus u biti arhitekt koji nije boravio u Dalmaciji da otkriva i plastički rješava duševnu dinamiku domaćih ljudi. On je svoje vrijeme prvenstveno upotrijebio u traženju arhitektonskih zakonitosti dalmatinskih gradova, tla i otoka. Wecus je na izložbi pokazao slike iz različitih razdoblja, sve do 1926. godine. Zabilježen je za ondašnje prilike rekordan posjet publike. U svim krugovima vladalo je veliko zanimanje, jer je izložba značila novost za grad. O slikaru se dosta pisalo u novinama, uglavnom pohvalno, ali bilo je i negativnih ocjena i polemika.¹⁷ Kraljevska banovinska Galerija u Splitu otkupila je sliku *Klis*.

Isti umjetnik ponovno je gostovao u Splitu, 7. – 17. rujna 1935. godine. Donio je nove slike u ulju i pastelu te crteže, ukupno tridesetak radova. Na gotovo svima su bili prizori iz Dalmacije nastali u njegovom atelijeru. Osim toga, izložio je fotografije kazališnih scenografija. Otvorenju je prisustvovao veći broj njegovih štovatelja i prijatelja, a okupljene je pozdravio Čiro Čičin Šain. Prošlo je već jedanaest godina otkako je na prijedlog prijatelja splitskog slikara Antuna Zupe slikar prvi put došao u Split. Otad je sa suprugom za vrijeme praznika provodio u gradu mjesec-dva.¹⁸ U Galeriji umjetnina čuvaju se njegova dva djela. Prvo je pastel na papiru, a prikazuje tvrđavu Klis, a drugo plakat na hrvatskom jeziku s naslovom *Izložba*, u tehnici krede na kartonu iz 1933. godine.

Wecus je rođen 8. srpnja 1893. u Düsseldorfu. Studirao je na Školi za umjetnički obrt u istom gradu, a usavršavao se na akademijama u Münchenu,

Parizu i Berlinu. Bavio se kazališnom scenografijom i projektiranjem interijera pa je od 1925. bio profesor na akademiji u rodnome gradu.¹⁹ Kao slikara i grafičara zanimali su ga uglavnom krajolici. Mnogo je putovao europskim zemljama. Kada je izlagao u Splitu, već je bio afirmirani umjetnik. U godinama poslije Prvoga svjetskog rata napravio je veliki broj slika s tematikom jadranskog primorja. Poznata je njegova mapa crteža *Dalmatien*, a objavio je i pojedinačne listove, *Dalmatinische Barchen*, *Sudliche Inselwelt* i *Abend*.

Dana 15. travnja 1939. godine otvorena je zajednička izložba engleskog slikara Philipa Ullotta i njemačkog slikara **Hausa Gassebnera**. Drugi je već prije izlagao u Londonu, Ženevi, Beču, Berlinu i drugim europskim gradovima, a u Jugoslaviji u Sarajevu i Dubrovniku. U Splitu je privukao pozornost s 31 vješto komponiranim akvarelom punim životnosti. Otkupljena su četiri. Izložba je bila dobro posjećena, posebno od đaka srednjih škola. Bilo ih je 285. Zatvorena je 28. travnja.²⁰ U Galeriji umjetnina u Splitu pohranjena su tri njegova djela iz 1945. godine, koje je darovao autor, i to akvarel *Hercegovka* te crteži tušem *Bosanka* i *Žena s vrčem*.

Za splitsku sredinu bila je poticajna i edukativna izložba njemačke litografije iz godine 1940. pod naslovom *Jedno stoljeće njemačkog slikarstva, od romantike do danas*. Posvećena je XIX. stoljeću, vremenu kada se na akademijama obrazuje veliki broj slikara. Oni zastupaju ideje klasike i romantike. Ističu se slikari povijesnih tema, javljaju se pobornici realizma. Osjeća se opća težnja k povezivanju s prirodom lirski intoniranom. Prvi svjetski rat označio je prekid kontinuiteta u razvoju slikarstva i težnje apstrakciji. Izložbu u Splitu priredila je Njemačka akademija iz Münchena. Otvorenju 19. ožujka prisustvovao je njemački konzul Janković. Uzvanike je pozdravio lektor splitske filijale Njemačke akademije Hans Bestian, koji je predstavio dr. Franza Hillera, predstavnika Akademijine Centrale za Jugoslaviju u Beogradu. On je govorio izloženim slikama.²¹ Reprodukcijama je obuhvaćen pregled slikarstva od 1800. godine, i to od romantičara prve polovice XIX. stoljeća na čelu s **Casparom Davidom Friedrichom** pa sve do suvremenika **Franza von Stucka** (1863.-1928.). Prikazano je 20 autora s ukupno 35 djela.

Ovome nizu umjetnika treba pridodati njemačkog slikara **Rudolfa Bunka** (Berlin, 1098. – Hamburg, 1974.).²² On je imao izložbu u Splitu od 18. do 30. svibnja iste godine. Bunk je došao u Hrvatsku tražeći slobodnije društveno okruženje i inspiraciju za svoja umjetnička htijenja. Ljepota dalmatinskoga

krajolika za njega je bila poticajna, pa je izložio pretežno takve motive. Bunk je neko vrijeme studirao povijest umjetnosti u Berlinu. Zatim je prešao na umjetničku akademiju u istom gradu, kod profesora Karla Hofera, istaknutoga slikara ekspresionističkog izraza s oštrim sudarom boja. Odatle je otišao na akademiju u Stockholmu, koju je završio. Bio je pod utjecajem pariške moderne, posebno Picassa, Braquea i Matisa. Slike je gradio plošno, s oštro iscrtanim konturama koje naglašavaju plohe čistih boja. Time je donekle zapadao u dekorativnost. Bila je to zadnja izložba te vrste. Drugi svjetski rat onemogućio je sve daljnje veze.

Ostvarenja spomenutih stranih umjetnika odišu optimizmom i realnošću pa u pojedinostima imaju i svoju dokumentarnu vrijednost. Svjedoče o promjenama koje je Split doživio u novijoj prošlosti. Nesumnjivo je da su izložbe i neposredni kontakti utjecali na formiranje ukusa Splićana, a lokalne slikare upoznawali s novim kretanjima u europskoj umjetnosti prve polovice XX. stoljeća. Neka djela se i danas povremeno pojavljuju na prigodnim javnim manifestacijama u gradu. Već je navedena izložba Sveučilišne knjižnice 2003. godine, na kojoj je prikazana Sauerova mapa *Dalmacija*. Na Dorotheu Hauser podsjetilo se na izložbi slika koje se čuvaju u Arheološkome muzeju u Splitu priređenoj 2004. godine. Tada su također zastupljena njezina dva portreta Frane Bulića.

KRATICE

GUS Galerija umjetnina Split

ND Novo doba, Split

SKS Sveučilišna knjižnica Split

BILJEŠKE

- ¹ Nevenka Bezić: *Likovne izložbe Splita 1885-1945*. Split, 1962.
- ² *Umjetnički salon Galić*. ND 31. V. 1924. 4.– *Izložba Vidovića i Uvodića*. ND 3. VI. 1924. 4.
- ³ O tome detaljnije vidjeti u Stanko Piplović: *Izložbe njemačkih i austrijskih slikara u Splitu između dvaju ratova*. Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice, Osijek, 2005., 79 – 94.
- ⁴ *Izložba slikara H. Ebersa*. ND 11. VII. 1923. 5. – Branko Radica: *Novi Split*. Split, 1931., 270.

- ⁵ Mihaela Kovačić: *Odjel specijalnih zbirki, od manuskripta do multimedije*. 100 godina Sveučilišne knjižnice u Splitu, Split, 2003., 67.
- ⁶ *Umjetnička izložba V. Sauera*. ND 7. V. 1926., 5. – *Sauerova izložba*. ND 8. V. 1926., 5. – *Otvorenje Sauerove izložbe*. ND 9. V. 1926., 5.
- ⁷ *Izložba W. Sauera*. ND 11. i 19. V. 1926., 5. – *Umjetnički salon Galić, Registar izložbi rukopis 1924-1961*. koji se čuva u Galeriji umjetnina u Splitu sadržava podatke o održanim izložbama, broju posjetitelja, prodanih djela i zaradi. U kasnijim vremenima podaci su dosta šturi, a katkad se i ne podudaraju s drugim tadašnjim izvorima.
- ⁸ Arsen Duplančić: *Uvod, Katalog*. Ex. Libris u biblioteci Arheološkog muzeja u Splitu, Split, 1993., 18, 39 i 40.
- ⁹ *Splitski almanah za god. 1925-26*. Split, 1927., 119.
- ¹⁰ J. Parić: *Stoljeće splitske knjižnice*. Slobodna Dalmacija, Split, 3. XII. 2003., 50.
- ¹¹ *Sauer, Wilhelm*. Ulrich Thieme i Felix Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*. Leipzig, 1935., sv. XXIX. 491.
- ¹² Milena Moškon: *Razstava v spomen slikarki Doroteji Hauser*. Celje, 1991.
- ¹³ *Izložba slika Doroteje Hauser*. ND 6. XII. 1927. 4. – *Izložba gdjice Doroteje Hauser*. ND, 10. XII. 1927., 4. – *Izložba Doroteje Hauser*. ND 12, 14. i 21. XII. 1927., 4. – *Otvorenje izložbe Doroteje Hauser*. ND 15. XII. 1927., 5.
- ¹⁴ Arsen Duplančić: *Bulić u portretima*. Don Frane Bulić, Split, 1984., 173 i 174.; Arsen Duplančić i Radoslav Tomić: *Zbirka slika Arheološkog muzeja u Splitu*. Split, 2004., 140 i 141.
- ¹⁵ U Sveučilišnoj knjižnici u Splitu čuva se primjerak br. 28. Nije poznato kako je onamo dospio. Nepotpun je, manjka crtež Splita.
- ¹⁶ *Splitska izložba slikara Dückera*. ND 8. IV. 1933., 6. – *Večeras se otvara izložba slika Dückera*. ND 8. IV. 1933. 6. – *Otvorenje izložbe g. Dückera kod Galića*. ND 10. IV. 1933., 5. – *Drvorezi g. Dückera*. ND 11. IV. 1933. 6. – *Split u drvorezima njemačkog slikara*. ND 18. IV. 1933., 6.
- ¹⁷ *Veliko interesovanje za izložbu g. Waltera von Wecusa* ND 15. IX. 1933., 6. – *Walter von Wecus i Dalmacija*. ND 16. IX. 1933. 4. – Vladimir Rismondo: *Na obranu jednog čovjeka i jednog kulturnog principa*. Prilikom izložbe Waltera v. Wecusa u Splitu. ND 23. IX. 1933., 9.
- ¹⁸ *Izložba uglednog njemačkog slikara*. ND 7. IX. 1935. 6. – *Otvorenje izložbe W. v. Wecusa u Splitu*. *Ugledni njemački slikar u splitskom Galićevom salonu*. ND 10. IX. 1935., 5. – *Izložba Waltera von Wecusa*. ND. 16. IX. 1935., 7. – *Izložba slikara Waltera v. Wecusa*. Jadranski dnevnik, Split 4. IX. 1935., 6.
- ¹⁹ *Wecus, Walter*. U. Thieme, F. Becker: n. dj. bilj. 5, Leipzig 1942. sv. XXXV., 238.
- ²⁰ *Izložba u Salonu Galić*. ND 13. IV. 1939., 3. – *Moderno slikarstvo*. ND 15. IV. 1939., 6. – *Izložba Ullyott-Gassebner*. ND 25. IV. 1939. 6.
- ²¹ *Izložba njemačkih slika otvorena je jutros kod Galića*. ND 19. III. 1940. 7.
- ²² B. Kovačević: *Moderna umjetnost i njen unutrašnji zakon. Izložba Rudolfa Bunka u Splitu*. Hrvatski glasnik 25. V. 1940. – Stanko Piplović: *Slikar Rudolf Bunk*. Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice, Osijek 2002., 73.

THE MOTIFS OF SPLIT IN THE WORKS OF GERMAN AND AUSTRIAN PAINTERS

Summary

During the period of twenty years between the two world wars, Split experienced a lively art activity. Among foreign artists, many of them were from German speaking areas. They organized exhibitions in Salon Galić founded in 1924. Among them were Wilhelm Sauer, Dorothea Hauser, Fritz Dücker, Walter Wecus, Rudolf Bunk.

The Austrian graphic artist from Vienna Wilhelm Sauer was thrilled by Dalmatia. Even before World War I he painted motifs with Mediterranean atmosphere. On May 9, 1926 he inaugurated his first one-man exhibition. On that occasion, dr. Ivo Delalle held a short lecture on foreign artists in Dalmatia. More than 50 watercolors and drawings of coastal towns and landscapes were exhibited. The best known is his map of watercolored woodcuts "Dalmatia". Many of his works present motifs from the historic center of Split. Some of them are kept in the Split City Museum and the Gallery of Arts in Split.

Painter Dorothea Hauser born in Graz in 1877 was also fond of Dalmatia, particularly Split. She studied fine arts in Graz, Vienna, Munich and Dresden. At the end of 1927 she held an exhibition in Split displaying about 50 watercolors, silhouettes and miniatures. She visited Split three times and was attracted her by its picturesqueness and lush vegetation. Her watercolors mostly depict seascapes of strong colors while her miniatures depict the many locals among which the Split mayor dr. Ivo Tartaglia.

The young German painter Fritz Dücker from Cleve, Lower Rhine studied at art academies in Dusseldorf, Antwerp and Amsterdam. His woodcuts were published in many journals, and he also excelled in ex libris. During 1932 and 1933 he lived in Dalmatia for several months. In spring 1933 in Split he opened an exhibition of about sixty works made in that period. The guests were greeted by Čiro Čičin Šain, notable writer. The greatest attractions were woodcuts with motifs of small coves, boats and narrow streets of the old Split.

Painter Walter von Wecus studied at the School for Arts and Crafts in Dusseldorf. Through a period of several years he also occasionally stayed in Dalmatia. In September 1933 in Salon Galić he exhibited 26 works in tempera, chalk and pencil. Again in 1935 he exhibited new paintings in oil, pastels and drawings. He made a great number of paintings with motifs of the Adriatic coast. Especially notable is his map of drawings "Dalmatien".

At the end of 1938, due to the difficult situation in his country, German painter Wilhelm Mahrholz emigrated. He traveled across Europe and came to Yugoslavia,

and stayed in Split for several months. The many friends he made urged him to hold an exhibition. He decided to present himself with watercolors and drawings but there is no evidence that this idea was carried out.

In April 1939 a joint exhibition of English painter Philip Ullott and German painter Gasebner was organized. The latter had already exhibited in many European cities as well as Sarajevo and Dubrovnik. The 31 masterly composed lively watercolors attracted great attention in Split.

The exhibition of German lithography entitled "One Century of German Painting from Romanticism until the Present" was opened on March 19, 1940. It was organized by the German Academy from Munich. The exhibited reproductions gave an overview of painting from 1800 to the first half of the 19th century, from Caspar David Friedrich to contemporaries of Franz von Stuck. This retrospective was certainly a fine way of acquainting the public with contemporary art movements in Europe.

German painter Rudolf Bunk studied in Berlin and Stockholm. He moved to Split in search of a more appropriate social environment and inspiration for creative work. He was greatly influenced by the Modernism and particularly inspired by the beauties of the coastal landscape. In 1940 he exhibited in Split.



W. Sauer: Split peristil. Drvrez iz mape "Dalmacija", 1916. godina, GUS



W. Sauer: Split, ruševine Stare biskupije. Bakropis 1926. godina, GUS



W. Sauer: Split, veduta s Marjana. 1926. godina, Muzej grada Splita



W. Sauer : Solin amfiteatar. Suba igla na papiru, 1926. godina, GUS



W. Sauer: Mali hram Dioklecijanove palače. Bakropis, GUS



W. Sauer: Split, luka. Bakrorez 1927. godina, SKS



W. Sauer: Split, Zlatna vrata Dioklecijanove palače. Bakrorez 1927. godina, SKS



W. Sauer: Split, klauster samostana sv. Frane. Bakrorez 1927. godina, SKS



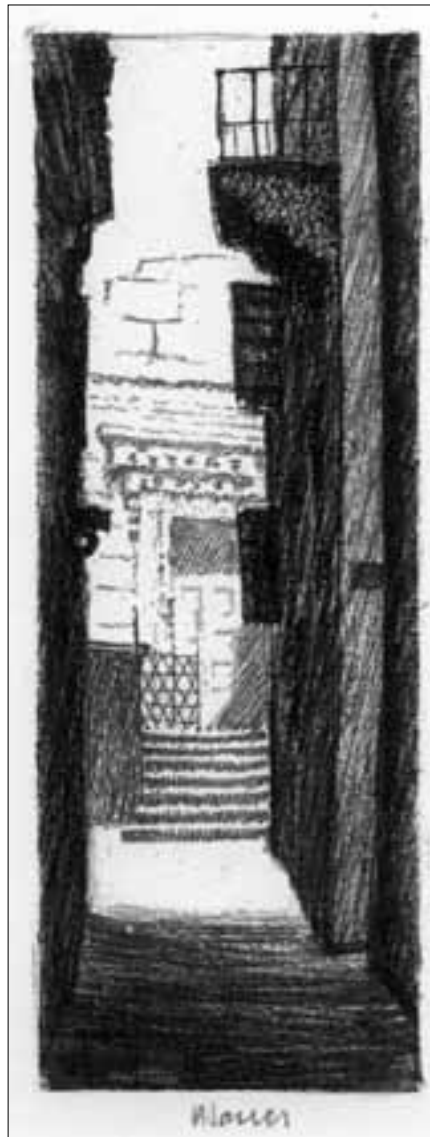
W. Sauer: Split, iza Vestibula. Bakrorez 1927. godina, SKS



W. Sauer: Split, crkvice sv. Nikole na Marjanu, Bakrorez 1927. godina, SKS



W. Sauer: Split, vijećnica na Narodnom Trgu. Bakrorez 1927. godina, SKS



W. Sauer: Hram Dioklecijanove palače. 1920. godina, Muzej grada Splita



D. Hauser: Ex libris dr. J. Rittmanna. Bakrorez 1927. godina, SKS



D. Hauser: Ivo Tartaglia. Škarorez 1927. godina, GUS



F. Ducker: Pogled na Split s Marjana. Drvorez 1933. godina, GUS



F. Ducker: Splitska riva. Drvorez 1933. godina, GUS.